

TANPINAR'IN ŞİİRİNDE HÜLYALI ZAMANLAR

Kibar AYAYDIN

Türk edebiyatının kendine mahsus “renkli” simalarından olan Tanpınar, muhtelif sahalarda eser vermiş olmakla birlikte; kendisi daha çok “şair” vasfıyla anılmayı istemiş bir sanatkârdır. Romandan hikâyeye, makalelerden, denemeye; edebiyat araştırmalarından, şiire kadar pek çok sahada eser vermiş olan Tanpınar’ı, benzerlerinden ayıran en önemli yanı, hiç kuşkusuz “estet” bir mizaca sahip oluşudur. “Estet”ler hayata daima hülyalı bir zaman tülünden bakarlar. Onların mizaçları “masal” ile “rüya” arasında eklettik bir yapıya sahiptir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, kendi şiirini “rüya” ile “masal” arasında geçişken zaman aralıkları içerisinde inşâ eder. Onun şiiri ontolojik varlığımıza giydirilmiş, zaman zaman ruh cidarlarından çıkarak; evrenin çeşitli boyutlarına yapılan, mekân ötesi bir yolculuktur. Tanpınar bu yolculuğu bedeninin astral kimliğinden uzak, “tayı-ı zaman”ın “ân-ı seyyale”sinde gerçekleştirir. Özellikle; “Ne içindeyim zamanın/Ne de büsbütün dışında/ Yekpâre, geniş bir ânın/Parçalanmaz akışında” mısraları bu “ân-ı seyyale”nin nazım olarak ifâdesidir. “Saf Şiir”den başka bir gayesi olmayan Tanpınar, nazmını hecenin ahengiyle terennüm eder. O, bir yönüyle şiirini, nöronlarına varıncaya kadar, “teksif edilmiş bir dikkatin” duygu ve düşünce spektrumları haline dönüştürür. Ele aldığı temalar bu dönüşümün anil merkezinde sistematik bir şiir retoriğini kurar.

Tanpınar, şiirde Ahmet Haşim ve Yahya Kemal’den pek çok şey devşirmiş bir şairdir. Fakat onun şiiri ne Haşim’e ne de Yahya Kemal’e benzer. Batı şiirinin “söz” ustalarından aldığı emanet kelimeler, onun şiirinde, asliyelerinden soyutlanarak, Türkçenin revnaklar güzelliğine girerler. Bu güzellik yer yer maddenin sert kabuğunu çatlatarak “rüya” naifliğinde “felsefi-estetik” bir aura meydana getirir. Türkçenin palyatif zemininde, insan hülyasını kanatlandıran, zamanı bir topaç gibi mısralarda çeviren Tanpınar, terkipçi zihni/felsefi şiirin estetik bir yorumcusudur. Şiirinde, soyut kavramları estetik bir form üzerinde inşâ eden şair; şiirinin ana nescini, Batı ve Doğu irfanı temsil eden pek çok düşünce ve sanat adamının kelimeleriyle yoğurmuştur. Bunlar arasında Bergson’un “süreç ve sezgi” felsefesi, Freud’un “rüya ve cinsellik” yorumları, Gaston Bachelard’ın “Mekân Poetikası”, M. Proust’un “Geçmiş Zamanın İzinde”, Rilke, Valéry, Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal’in şiir anlayışlarını sayabiliriz.

Ahmet Hamdi Tanpınar, şiirini Türkçeni en naif kelimeleriyle örmüştür. Şiirinde fazlalık telakki edilecek hiçbir kelime yoktur. Zaten böyle bir fazlalık olsa “ince-tüyy” ağırlığında şiirler meydana getiremezdi. Şiirleri üzerine çok çalıştığını, yorucu bir işçilikle bunları meydana getirdiğini başta dostu Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı pek çok mektupta dile getirmiştir. Mükemmeliyet endişesi ve estet mizacı onu ister istemez bu işçiliğe mecbur bırakmıştır. Estetler için “güzellik” idealize edilmiş bir formdur. Bu formun terkibine şahsî algıların oluşturduğu, daha çok da “göz”ün tat alabileceği her şey girer. Estetlerin güzel olan her şeyi idealize etmesi, “varlık” sınırlarını bu estet algılarla aşmak isteyişlerinde aranmalıdır. Tanpınar, metalinguistik düzlemde “egzistansiyalist” bir varlık olarak şiirsel sürece katılır. O, kendi sanatının kaidelerini, “Antalya Mektubu”ndan detaylı bir şekilde anlatmıştır. Şiirindeki “mükemmellik” fikrini Yahya Kemal’den aldığını söyleyen Tanpınar yukarıda adlarını zikrettiğim pek çok sanatkârın sanat anlayışlarından istifade ettiğini belirtir. Valéry’nin, Baudelaire’in, Nerval’in şiir sanatlarını çok iyi bilen Tanpınar, şiir ve sanat anlayışında “Bergson’un zaman telakkisinin mühim bir yeri” olduğunu vurgular. Asıl şiir estetiğini ise Valéry’i tanıdıktan sonra oluşturan Tanpınar, Freud’un psikanalizinden ve onu rüya yorumlarından oldukça fazlaca istifade etmiştir.

Şiirleri ile roman ve hikâyeleri arasında oldukça kopmaz bağlar vardır. Tanpınar bu yönüyle bütün eserlerinde aynı duygu ve düşüncenin organik bütünlüğünü kurmuş bir sanatkârdır.

Tanpınar'ı diğer sanatkârlardan ayıran en önemli vasıfta “*estetik-süblimasyona*” teksif kabiliyetinin oldukça fazla olmasıdır. “*Dikkat benim ilahımdır.*” Diyebilen bir şairdir Tanpınar. “*Dikkat*” ile “*estetik-sublime*” irreal bir dünyanın kapılarını aralar. Tanpınar, aralık bu kapıları sonuna kadar açmasını bilmiştir. Her ne kadar az şiir yazmış olsa da onun bu dikkati seyir ve temaşa şiirinde estetik süblimasyonun zirvesidir.

Şiirde rüya nizamını kurmaya çalışan Tanpınar, yaşadığımız hayatın somut gerçekliğini rüyanın içerisinde eriterek, ondan esrarlı terkipler meydana getirir. Kırılğan, naif, geçişlerle şiirin dokusuna giren her kelime kendi içlerinde oluşturduğu ses ve anlam öbekleriyle, rüya nizamının “*ân*”lık sinematografisini oluşturur. Tanpınar “*Şiir ve Rüya*” makalesinde “*Rüyanın uykuya münhasır bir keyfiyet olmadığını*”, bilakis onu “*gece gibi içimizde*” taşıdığımız söyler; hatta “*tecrit ve teksif gibi zihni ameliyelerimiz bile, bir bakıma göre, rüyaya yakındırlar. Zihnin bazı imkânsız vuzuh anları uyanık hâlde görülen bir rüyadan başka bir şey değildir. Çok defa manzara karşısındaki ruh hâletimizde uyanık hâlde görülen bir rüyadır.*”

Ahmet Hamdi Tanpınar, saf şiirin rüyasını görmüş, vecd halini dini olmayan bir metafizik algıyla, estetik röproduksiyonlara taşımıştır. Türkçenin binlerce yıllık birikiminden süzdüğü kelimeleri rüyanın saf aydınlığında, yeni terkiplere dönüştüren Tanpınar; Kendi ifadesiyle; “*Kendi üstüne çöreklenen ruhun bir an için kendi kendini temasından doğan bir mükemmeliyeti*” yakalamış estet bir şairdir. Türk şiirine “*vizüel*” bakışın mısra mimarisini kazandıran Tanpınar, meydana getirdiği şiirle, estetik/metafiziğin, bedîi alakâsını kurmuş, “*zekânın madde ile mücadelesini temin eden esaslı unsurunu bularak*” bunu şiirine dâhil etmiş bir şairdir.

KÜSTÜM DUVARA

Sabri DİL (Mestani)

Her mekân karanlık her mekân sessiz
Sırlı sayfaları astım duvara
Halimi soranın her biri hissiz
Hüzünlü günlerde küstüm duvara

Gâhî gönlüm aktır gâhî de kara
Kimseye etmedim asla müdara
Düşmanların sözü yürekte yara
Türlü diller döküp estim duvara

Kimseler duymasın olan kahrımı
Yıllardır görürler onca sabrımı
Tespîh gibi saydım geçen ömrümü
Var olan mührümü bastım duvara

Hayatım boyunca çile çekerim
Başa gelenlere boyun bükürüm
Bu yollarda hakir hem de fakirim
Anladı halimden sustum duvara

Geçip giden ömür böyle dert ile
Kederimi attım garip fert ile
Hayat geçiririm sessiz yurt ile
Mestani as diyor postum duvara